

**UWARUNKOWANIA SPOŁECZNO-EKONOMICZNE
JAKO DETERMINANTA ROZWOJU OBSZARÓW
WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO
– PRÓBA DIAGNOZY**

Anna Mijal

Uniwersytet Opolski

Abstrakt. Problematyka wielopłaszczyznowych zmian zachodzących na obszarach wiejskich stała się przedmiotem zainteresowania zarówno socjologów, gerontopedagogów, ekonomistów, jak i ekspertów od zarządzania. W warunkach niejednoznaczności terminologicznej i wyraźnych różnic w charakterze obszarów wiejskich (wyludnienie, suburbanizacja) ich szczegółowa analiza umożliwia uwzględnienie nie tylko tendencji zmian, ale ich przyczyn, skutków i działań zaradczych w strategii ich rozwoju. W tym kontekście szczególnie interesująca wydaje się być analiza przemian, jakie dokonały się na obszarach wiejskich województwa opolskiego w latach 2000-2010 oraz prognozy tych zmian w perspektywie 2035 roku. Głównym celem artykułu jest zwrócenie uwagi na wpływ uwarunkowań społeczno-ekonomicznych (demografia, migracje, aktywność ekonomiczna i zawodowa) na współczesny realny obraz pięknej, ale wyraźnie starzejącej się opolskiej wsi, obciążonej ujemnym przyrostem naturalnym i wysokim saldem migracji.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, kryzys demograficzny, aktywność ekonomiczna i zawodowa, migracje

WPROWADZENIE

Przemiany ekonomiczne, społeczne i organizacyjne dokonujące się w Polsce w ostatnich kilkunastu latach objęły swoim zasięgiem także obszary wiejskie. Dzięki realizacji licznych programów przedakcesyjnych, przygotowujących polską wieś do członkostwa

w UE, a także środkiem, jakie polska wieś otrzymuje jako pełnoprawny członek UE w ramach realizacji polityki spójności, można obserwować zmiany dokonujące się zarówno w obszarze infrastruktury, jak i aktywności mieszkańców [Kłodziński 2008]. Część tych zjawisk wpisuje się w problematykę deruralizacji, dualizacji społecznych struktur produkcji, restratyfikacji czy dezagraryzacji polskiej wsi jako procesów o wielu konsekwencjach [Halamska 2009], określających charakter i poziom rozwoju danego obszaru. Ich wielopłaszczyznowość i interdyscyplinarność umożliwiają analizę w obszarze uznanym za istotny, a takie wydają się być przemiany społeczne zachodzące na obszarach wiejskich województwa opolskiego w latach 2000-2010 (prognoza do 2035 roku).

OBSZARY WIEJSKIE JAKO PODMIOT BADAWCZY – IDENTYFIKACJA I TENDENCJE ZMIAN W POLSCE

W literaturze przedmiotu i w praktyce gospodarczej kryteria przynależności danego terytorium do obszarów wiejskich nie są jednoznaczne (OECD, Eurostat, TERYT), a różnorodność i dynamika rozwoju sytuacji nie ułatwiają zadania. Powoduje to w konsekwencji wyludnienie się obszarów wiejskich w niektórych rejonach Polski i budowanie podmiejskich obszarów wiejskich znajdujących się pod rosnącą presją centrów miejskich [Decyzja Rady... 2006, 2009], a liczba zameldowanych mieszkańców miast i wsi w wielu przypadkach w istotny sposób odbiega od faktycznej liczby osób przebywających na stałe na danym terytorium. Województwo opolskie stanowi w tym zakresie charakterystyczny przykład. Dysproporcje w rozwoju lokalnym przyczyniły się jednak do opracowania narzędzi pozwalających charakteryzować oraz kwalifikować obszary w podziale na wieś i miasto. Najprostsze i powszechnie przyjęte definicje obszarów wiejskich posługują się kryterium demograficznym (liczebność populacji zamieszkującej dany teren oraz gęstość zaludnienia) lub prostym podziałem administracyjnym wieś-miasto [Program rozwoju... 2007]. Różnice interpretacyjne powodują jednak brak całkowitej porównywalności danych i informacji. W Polsce do celów statystycznych mianem obszarów wiejskich określa się tereny położone poza granicami administracyjnymi miast (gminy wiejskie, części wiejskie gmin miejsko-wiejskich), aczkolwiek definicja ta, w uzasadnionych przypadkach, może być poszerzona o niewielkie ośrodki miejskie, ściśle powiązane funkcjonalnie z obszarami wiejskimi [Program rozwoju... 2007]. To kryterium, wykorzystywane przez GUS, stosuje także Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz większość badaczy problematyki wiejskiej [Wilkin 2006].

Według kryterium podziału administracyjnego obszary wiejskie w Polsce zajmują około 93% terytorium państwa. Zamieszkuje je ponad 40,5% ogółu ludności kraju [Wyniki... 2011]. W ostatnich latach liczba mieszkańców wsi ulegała zwiększeniu i tendencja ta, według prognoz GUS, ma się utrzymać do 2020 roku (wzrost do około 15,2 mln osób), a następnie zmniejszy się do poziomu poniżej 15 mln w 2030 roku [Rakowska i Wojewódzka-Wiewiórska 2010]. Analiza szczegółowych danych mogłaby zatem wskazywać na zahamowanie procesu urbanizacji w Polsce (wartość bazową wskaźnika urbanizacji określoną w SRK 2007-2015 do oceny stopnia realizacji zadań w zakresie rozwoju regionalnego i podniesienia spójności terytorialnej przyjęto, dla 2005 roku, na poziomie 61,4%, a w 2010 roku – 60,9%) [Raport... 2011]. W rzeczywistości obraz

zaburza nierejestrowana znaczna część migracji wewnętrznych i zagranicznych (brak rejestracji meldunkowej) oraz powolne zmiany statusu administracyjnego obszarów wiejskich otaczających miasta (traktowanie miast jako obszarów zamkniętych w granicach administracyjnych, a nie funkcjonalnych) [Raport... 2011]. W odniesieniu do województwa opolskiego na szczególną uwagę zasługują uwarunkowania o charakterze migracyjnym (w tym stała emigracja zagraniczna).

Aktywność zawodowa ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich charakteryzuje się wciąż sporym odsetkiem osób zatrudnionych w rolnictwie w stosunku do ogółu siły roboczej. W Polsce, w latach 2000-2009, obserwuje się tendencję spadkową w zakresie liczby osób pracujących w rolnictwie. Dane dla województwa opolskiego w tym zakresie kształtują się odpowiednio: w 2005 roku – 48 743 osób, w 2009 roku – 47 303 osoby i w 2010 roku – 49 137 osób. Obecnie ok. 15,5% siły roboczej w Polsce deklaruje, że rolnictwo jest ich głównym źródłem dochodów [Hałasiewicz 2011]. Na obecnym etapie rozwoju ekonomicznego Polski i jej poszczególnych regionów główne znaczenie dla wzrostu poziomu dobrobytu na wsi będzie miała jednak dynamiczna, efektywna i zróżnicowana pozarolnicza działalność gospodarcza, która przyspieszy pożądane przemiany w samym rolnictwie, ale przede wszystkim przyczyni się do: zmiany struktury społeczno-zawodowej wsi, wzrostu dochodów rodzin rolniczych, podniesienia stopnia urbanizacji i uprzemysłowienia obszarów wiejskich, a przez to – przyspieszenia przemian cywilizacyjnych wsi [Duczkowska-Małysz i Duczkowska-Piasecka 2006]. Z tego względu w nadchodzących latach obszary wiejskie staną w obliczu szczególnych wyzwań dotyczących wzrostu gospodarczego, zatrudnienia i zrównoważonego rozwoju. Mają one jednak rzeczywiste możliwości rozwoju w nowych sektorach jako: miejsca do rozwoju rekreacji i turystyki, atrakcyjne miejsca zamieszkania i pracy lub jako skarbiec zasobów naturalnych i cennych krajobrazów. Niekorzystne tendencje zmian społecznych, w tym o charakterze demograficznym, mogą w konsekwencji utrudnić realizację strategii rozwoju obszarów wiejskich w Polsce.

SPECYFIKA OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA OPOLSKIEGO I ANALIZA ZMIAN ZACHODZĄCYCH NA WSI OPOLSKIEJ W LATACH 2000-2010

Liczbę ludności w Polsce i w województwie opolskim ogółem oraz w podziale na miasto i wieś, ustalone jako stan faktyczny na podstawie narodowych spisów powszechnych 1988, 2002 oraz 2011 (wstępne wyniki) zestawiono w tabeli 1. Szczegółowa analiza stanu i struktury ludności ogółem województwa opolskiego wskazuje na wyraźną tendencję spadkową (odwrotnie niż w skali kraju), a jednocześnie odnotowuje się wzrost liczby ludności na obszarach wiejskich Opolszczyzny w większym stopniu niż obserwowany trend ogólnopolski.

Województwo opolskie pod względem powierzchni jest małą jednostką podziału administracyjnego na poziomie NUTS2 (po województwie lubuskim). W systemie TERYT (stan na 1 stycznia 2011 roku) województwo opolskie obejmuje 36 gmin wiejskich i 32 gminy miejsko-wiejskie, jedno miasto na prawach powiatu oraz trzy gminy miejskie. Region opolski, jako jeden z niewielu w Polsce, kształtuje swój zewnętrzny wizerunek poprzez eksponowanie roli obszarów wiejskich. Specyfikę Opolszczyzny

Tabela 1. Ludność według miejsca zamieszkania w latach 1988, 2002 i 2011 (na podstawie wyników spisów powszechnych)

Table 1. Population by class of locality in years 1988, 2002 and 2011 (based on results Population and Housing Census)

Wyszczególnienie Specification	Polska Poland			Województwo opolskie Opole voivodeship		
	ogółem total	miasto urban areas	ogółem total	miasto urban areas	ogółem total	miasto urban areas
Ludność faktyczna w tys. (NSP1988) Actual population in thous. (Population and Housing Census 1988)	37 879,1	61,2%	38,8%	1 080,7	51,1%	48,9%
Ludność faktyczna w tys. (NSP2002) Actual population in thous. (Population and Housing Census 2002)	38 230	61,8%	38,2%	1 065,1	52,6%	47,4%
Ludność faktyczna w tys. (NSP2011) Actual population in thous. (Population and Housing Census 2011)	38 325	59,4%	40,6%	984	50,1%	49,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wyniki... [2011], Ludność i gospodarstwa... [2002], Powierzchnia... [2011].

Source: own calculation based on: Wyniki... [2011], Ludność i gospodarstwa... [2002], Powierzchnia... [2011].

wyznacza wiele czynników, w tym m.in.: tendencje zmian liczby ludności w okresie międzyspisowym, udział ludności wiejskiej w rozmieszczeniu terytorialnym, odsetek ludności z obywatelstwem polskim czy też liczba gospodarstw domowych w jednym mieszkaniu na obszarach wiejskich. Województwo opolskie znalazło się także w grupie jednostek, które w okresie przedakcesyjnym rozwijały się relatywnie wolno, a po akcesji do UE wykazało, obok województw lubuskiego i dolnośląskiego, wysokie przyspieszenie tempa wzrostu (średnio w roku o ponad 4 pkt proc.) [Rozwój... 2009]. W kolejnych edycjach uaktualnieniach strategii rozwoju województwa opolskiego podkreśla się, że opolska wieś wyróżnia się na tle kraju ładem przestrzennym, estetyką i urodą wiejskich wnętrz krajobrazowych oraz relatywnie wysokim standardem przestrzeni publicznej, indywidualnej zabudowy mieszkaniowej i obejść, a opracowany i realizowany od 1997 roku program „Odnowa wsi” jest największym i najdłużej działającym w Polsce regionalnym programem aktywizacji społeczności lokalnych [Regionalny... 2007].

Dane statystyczne z ostatnich lat, według których określano liczbę ludności województwa opolskiego na nieco ponad 1 mln mieszkańców, nie odpowiadają jednak faktycznej liczbie ludności, na stałe zamieszkującej obszar województwa, odnotowywanej w ramach spisów powszechnych. Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2010 roku, faktyczna liczba ludności Opolszczyzny (osoby przebywające na stałe) to ok. 935 tysięcy ludzi [Jończy 2011]. Z uwagi na znaczący udział stałej emigracji, liczba ta (łącznie z osobami podejmującymi pracę za granicą) jest szacowana w 2010 roku, nawet na 925 tys. osób, w tym 510 tys. mieszkańców województwa opolskiego (a nie około 540 tys. zameldowanych) mieszkających w miastach i 415 tys. (a nie 490 tys.

zameldowanych) mieszkających na obszarach wiejskich [Jończy 2011]. Województwo opolskie według danych spisu powszechnego [Raport... 2003] charakteryzuje się bardzo nierównomiernym rozmieszczeniem ludności według obywatelstwa polskiego i niepolskiego, w tym najniższym odsetkiem ludności z obywatelstwem wyłącznie polskim (ok. 81%). W województwie opolskim mieszka także ponad połowa spośród osób, które określiły swoje obywatelstwo jako niemieckie (156,6 tys. osób, w tym 151 tys. osób z podwójnym obywatelstwem: polskim i niemieckim); osoby te stanowią prawie 15% ludności województwa [Raport... 2003]. Przeciętna liczba gospodarstw domowych w jednym mieszkaniu na obszarach wiejskich województwa opolskiego (stałe zamieszkałych) jest najwyższa w całym kraju [Charakterystyka... 2004], a jednocześnie jest to jedyny region, w którym wskaźnik osób niepełnosprawnych na wsi (98) jest niższy niż w miastach (102) [Ludność... 2003]. W układzie terytorialnym województwo opolskie osiągało jednak (według szacunków Biura Inwestycji i Cykli Ekonomicznych BIEC) najniższy w skali całego kraju poziom produktu krajowego brutto w 2010 roku – 31,4 mld, a w 2009 roku – 29,7 mld zł (najwyższy poziom odnotowano dla województwa mazowieckiego – 311,4 mld zł w 2010 roku) [Raport... 2011, Rocznik Statystyczny Województw 2011]. W przypadku rozporządzalnego dochodu *per capita*, uwzględnienie zarobków zagranicznych i emigracji zawieszona przesunęła Opolszczyznę z poziomu średniej krajowej na zdecydowanie pierwsze miejsce w Polsce [Jończy 2006]. W 2010 roku dla województwa opolskiego odnotowano najniższy wskaźnik dzietności kobiet – 1,135 (średnia krajowa – 1,382) [Rocznik Demograficzny... 2011]. W 2007 roku żadnego wykształcenia rolniczego nie posiadało w województwie opolskim 63,5% kierujących indywidualnymi gospodarstwami rolnymi (obok województwa śląskiego – 72,4%, podkarpackiego – 69,1%, małopolskiego – 68%) [Rolnictwo... 2009]. W tabeli 2 przedstawiono wybrane elementy charakterystyki ludności województwa opolskiego.

W okresie badawczym zauważa się wyraźną tendencję spadkową w zakresie liczby mieszkańców województwa opolskiego. W całej populacji mieszkańców województwa opolskiego udział mieszkańców obszarów wiejskich utrzymuje się na stałym poziomie do 2005 roku, a następnie nieznacznie wzrasta w kolejnych latach. W kategorii niekorzystnych dla regionu zmian społecznych należy wymienić ujemny przyrost naturalny oraz saldo migracji ogółem. Pozytywne oddziaływanie jest natomiast związane ze znaczącym wzrostem liczby studentów oraz absolwentów szkół wyższych. Towarzyszy temu zwiększenie (do 2009 roku) liczby ludności w wieku produkcyjnym oraz permanentnie niebezpieczne zwiększanie populacji w wieku poprodukcyjnym. Na rysunku 1 przedstawiono zmiany w zakresie liczby ludności ogółem oraz liczby ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym dla województwa opolskiego w latach 2000-2010.

Województwo opolskie należy do grupy jednostek o typowo rolniczym charakterze (udział użytków rolnych wynosi ponad 55% całkowitej powierzchni województwa) [Strategia... 2011]. Dla obszarów wiejskich regionu są charakterystyczne duże wsie, o najwyższym w kraju stopniu urbanizacji, stanowiące często lokalne centra rozwoju. Średnia wielkość miejscowości wiejskiej wynosiła w 2009 roku 417 osób (w kraju 275 osób) [Rocznik statystyczny rolnictwa... 2010]. Dokonane wyludnienie, spowodowane głównie emigracją definitywną dotyczy zwłaszcza trzech grup ludności: śląskich autochtonów, zwłaszcza urodzonych między 1955 a 1975 rokiem, młodych kobiet w wieku 18-35 lat na obszarach wiejskich i w małych miastach oraz ludności nieautochtonicznej, urodzonej między 1975 a 1988 rokiem [Jończy 2011]. Migracje, jako proces o charakterze selektywnym przynosi korzyści przede wszystkim ekonomiczne zarówno dla osób

Tabela 2. Zmiany stanu i struktury ludności województwa opolskiego w latach 2000-2010 – wybrane cechy
 Table 2. Changes in the condition and structure of population in the Opole voivodeship in 2000-2010 – selected features

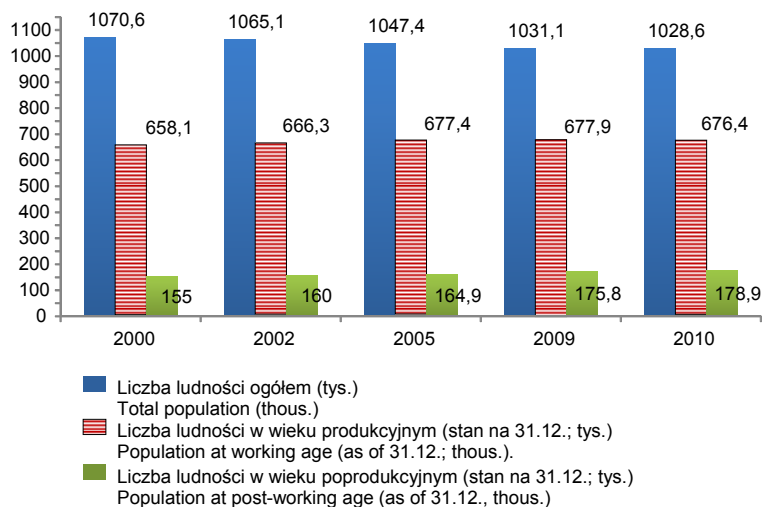
Wyszczególnienie Specification	2000	2002	2005	2009	2010
Liczba ludności ogółem (tys.) Total population (thous.)	1 070,6	1 065,1	1 047,4	1 031,1	1 028,6
Ludność na wsi w % ogółu ludności województwa Population in rural areas in % of the voivodeship's total population	47,4	47,4	47,4	47,7	47,8
Przyrost naturalny (‰) Population growth (‰)	0,0	-0,8	-0,9	-0,4	-0,7
Saldo migracji ogółem (‰) Net migration rate (‰)	-3,5	-4,3	-3,0	-1,7	-1,7
Studenci szkół wyższych (stan na 30 XI; tys.) Students in higher education institutions (as of 30 XI; in thous.)	31,8	35,2	37,2	39,6	38,1
Absolwenci szkół wyższych (tys.) Graduates from higher education institutions (thous.)	5,9	7,9	8,3	10,0	10,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Roczników statystycznych [2001-2011], Roczników demograficznych [2001-2011], Roczników Statystycznych Województw [2001-2011].

Source: own calculation based on: Roczniki statystyczne [2001-2011], Roczniki demograficzne [2001-2011], Roczniki Statystyczne Województw [2001-2011].

(rodzin), które decydują się na ich podjęcie, jak i dla społeczności lokalnej [Praszałowicz 2002], ale zestawienie korzyści ekonomicznych i strat społecznych nie zawsze pozwala na realizację zasady równowagi bilansowej. W tabeli 3 zamieszczono wybrane kryteria o charakterze społeczno-ekonomicznym, opisujące przemiany dokonujące się na obszarach wiejskich w województwie opolskim w latach 2000-2010. Współczynnik aktywności zawodowej obliczono jako udział aktywnych zawodowo w liczbie ludności (w wieku 15 lat i więcej) ogółem oraz danej grupy.

Charakterystyka wsi opolskiej wpisuje się, z jednej strony, w ogólne tendencje związane ze zmniejszaniem liczby ludności – w badanym okresie zaobserwowano wprawdzie spadek na poziomie ponad 3% (2000 rok = 100), ale w porównaniu ze zmianami w miastach (spadek o ponad 4,6%) jest to mniej negatywna tendencja. Zmiany te są powodowane w dużej mierze migracjami z ośrodków miejskich na obrzeża miast, należące już do terenów administracyjnie wyodrębnianych jako obszary wiejskie, co potwierdzają ogólne tendencje zaobserwowane w ramach spisu powszechnego [Wyniki... 2011]. Jako przykład mogą posłużyć silnie zurbanizowane gminy wiejskie powiatów opolskiego i krapkowickiego (łącznie ok. 335 tys. mieszkańców) [Regionalny Program... 2007]. Dodać do tego należy wyraźne zmniejszenie stopy bezrobocia na obszarach wiejskich województwa opolskiego oraz wzrost wskaźnika aktywności zawodowej

Rys. 1. Ludność województwa opolskiego w latach 2000-2010 – wybrane cechy

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Roczników statystycznych [2001-2011], Roczników demograficznych [2001-2011], Roczników Statystycznych Województw [2001-2011].

Fig. 1. Population in the Opole voivodeship in 2000-2010 – selected features
Source: own calculation based on: Roczniki statystyczne [2001-2011], Roczniki demograficzne [2001-2011], Roczniki Statystyczne Województw [2001-2011].

ich mieszkańców. Zjawisko to jest obserwowane w warunkach przesuwania się wieku (starzenia się) ludności obu płci na terenach wiejskich Opolszczyzny. W tabeli 4 zestawiono dane statystyczne dotyczące struktury wieku mieszkańców obszarów wiejskich województwa opolskiego w latach 2000-2010 oraz prognozy zmian w tym zakresie do 2035 roku.

Na rysunku 2 przedstawiono zmiany liczebności ludności obszarów wiejskich województwa opolskiego w latach 2000-2035 z punktu widzenia wieku ich zawodowej aktywności.

Ogólnemu kryzysowi demograficznemu w województwie opolskim towarzyszy, z punktu widzenia aktywności zawodowej mieszkańców, wyraźny spadek liczby ludności na obszarach wiejskich w grupie wiekowej 0-19 lat w całym badanym okresie. W grupie wiekowej 20-44 lata zauważa się wzrost udziału tej populacji w okresie do 2010 roku, a następnie zmniejszanie jej liczebności w perspektywie 2035 roku. Wyraźne niekorzystne zmiany dotyczą grup wiekowych: 45-64 lata oraz 65 lat i więcej – w tym przypadku na uwagę zasługuje permanentny wzrost ich udziału w strukturze populacji obszarów wiejskich województwa opolskiego. Jest to wynikiem przemian opisywanych przez teorię przejścia demograficznego. Według niej przechodzenie od populacji charakteryzującej się wysokim natężeniem urodzeń i zgonów do populacji o niskim poziomie rodności i umieralności wiąże się ze zmianami w strukturze wieku

Tabela 3. Wybrane kryteria charakterystyki obszarów wiejskich województwa opolskiego w latach 2000-2010

Table 3. Selected parameters of characteristics of rural areas in the Opole voivodeship in 2000-2010

Wyszczególnienie Specification	2000	2005	2009	2010
Liczba ludności (tys.) Total population (thous.)	507,0	496,2	491,6	491,1
Przyrost naturalny (‰) Population growth (‰)	0,1	-1,4	-0,9	-0,9
Saldo migracji (‰) Net migration rate (‰)	-2,57*	-1,3	0,6	-0,1
Mediana wieku ludności według płci Median of population age by sex	34,9	37,0	38,5	38,9
Mężczyźni Males	33,9	36,1	37,5	37,8
Kobiety Females	35,9	38,0	39,6	40,0
Współczynnik aktywności zawodowej ludności w wieku 15 lat i więcej (%) Activity rate of the population aged 15 and more (%)	53,5*	51,6	53,3	53,2
Wskaźnik zatrudnienia (%) Employment rate (%)	42,5*	43,1	48,1	48,6
Stopa bezrobocia (%) Unemployment rate (%)	20,6*	17,0	9,8	8,5

*dane z 2002 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Roczników statystycznych [2001-2011], Roczników demograficznych [2001-2011], Roczników Statystycznych Województw [2001-2011].

* Data from 2002.

Source: own calculation based on: Roczniki statystyczne [2001-2011], Roczniki demograficzne [2001-2011], Roczniki Statystyczne Województw [2001-2011].

populacji, określanymi mianem starzenia się [Dybowska i Mijal 2008]. Znajduje to przełożenie na zmniejszenie liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (o ponad 32% w 2010 roku w stosunku do danych z 2000 roku), wzrost o ponad 7,2% liczby ludności w wieku produkcyjnym mobilnym oraz o ponad 4,5% w grupie ludności w wieku poprodukcyjnym. Przyjęcie odpowiednich udziałów ludności w wieku produkcyjnym oraz udziałów pracujących za granicą pozwoliło szacować rozmiary zatrudnienia za granicą ludności wiejskiej województwa opolskiego na ogółem 37 tys. osób w obu grupach obywatelstwa (19,4 tys. autochtonów i 18,6 tys. nieautochtonów). Spośród tej grupy 24,6 tys. pracuje za granicą stale, a 12,4 tys. korzysta z różnych form zatrudnienia okresowego. Badania prowadzone wśród mieszkańców obszarów wiejskich województwa opolskiego dowodzą, że większość pracujących za granicą jest tam zatrudniona stale (całorocznie), a dla około 3/4 z nich praca za granicą stanowi jedyne źródło utrzymania

Tabela 4. Stan i prognoza zmian liczby ludności obszarów wiejskich województwa opolskiego
 Table 4. Condition and prognosis of changes in population in rural areas of the Opole voivodeship

Wyszczególnienie Specification	2000	2005	2009	2010	2015*	2020*	2025*	2030*	2035*
Ludność ogółem (tys.) Total population (thous.)	507,0	496,2	491,6	491,1	480,5	472,7	464,7	454,4	442,6
Mężczyźni Males	250,1	244	241,5	241,6	236,0	232,8	229,6	224,9	219,3
Kobiety Females	256,9	252,2	250,1	249,5	244,5	239,9	235,1	229,5	223,3
Struktura ludności według wieku (%) Population structure based on age in 2000-2005 (%)									
0-19 lat 0-19	28,5	24,1	21,1	20,5	18,7	17,8	17,6	16,7	15,4
20-44 lata 20-44	37,4	38,1	38,2	38,2	37,6	36,1	33,2	29,8	27,5
45-64 lata 45-64	21,3	23,3	26	26,8	28,6	28,9	29,4	31,2	32,8
65 lat i więcej 65 and more	12,8	14,5	14,7	14,5	15,1	17,1	19,8	22,3	24,3

*Prognoza GUS.

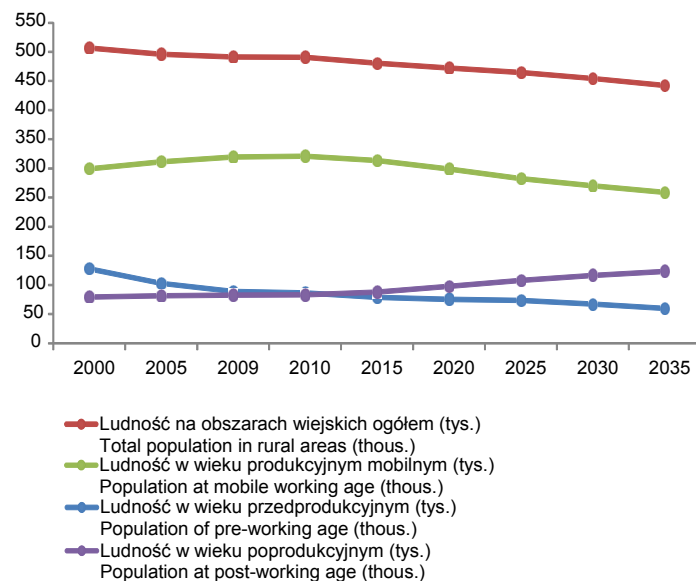
Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznika statystycznego województwa opolskiego [2011].

*Prognosis of GUS.

Source: own calculation based on: Rocznik statystyczny województwa opolskiego [2011].

[Jończy 2011]. „Pokoleniowy” charakter takich zachowań w województwie opolskim kształtuje współczesne zjawisko braku możliwości zapewnienia osobistej opieki nad osobami starszymi (powiat strzelecki, krapkowicki) i oddawania domów przez osoby starsze na rzecz gminy, w zamian za opłacanie pobytu w domach pomocy społecznej [Dimitrow 2012].

Perspektywy zmian na obszarach wiejskich województwa opolskiego nie są w żadnym wypadku optymistyczne. Według prognozy demograficznej, w 2035 roku w stosunku do 2010 roku, liczba ludności na opolskiej wsi zmniejszy się o prawie 10%. Z punktu widzenia aktywności zawodowej, w kolejnych pięcioleciach należy obserwować wyraźne zmniejszenie populacji ludności w wieku przedprodukcyjnym (aż o 24% w stosunku do 2010 roku i o ponad 53% w stosunku do 2000 roku). W odniesieniu do grupy ludności opolskiej wsi w wieku produkcyjnym, przewiduje się spadek odpowiednio o ponad 17 i 13,5%. Zjawiskiem towarzyszącym tym niekorzystnym zmianom jest wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (o ponad 55% w stosunku do danych z 2000 roku i o około 49% w stosunku do danych z 2010 roku).

Rys. 2. Ludność na obszarach wiejskich województwa opolskiego w latach 2000-2035 – wybrane cechy

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Roczników statystycznych [2001-2011], Roczników demograficznych [2001-2011], Roczników Statystycznych Województw [2001-2011].

Fig. 2. Population in rural areas of the Opole voivodeship in 2000-2035 – selected features

Source: own calculation based on: Roczniki statystyczne [2001-2011], Roczniki demograficzne [2001-2011], Roczniki Statystyczne Województw [2001-2011].

PODSUMOWANIE

Analiza przemian społecznych, zachodzących w województwie opolskim, powinna stanowić wyraźny sygnał ostrzegawczy zbliżającego się kryzysu demograficznego. Jego konsekwencje determinuje nie tylko ujemny przyrost naturalny, lecz także, obserwowane już w badanym okresie, zjawisko starzenia się ludności. Specyfika regionu znajduje odzwierciedlenie w postaci wysokiego salda migracji, w tym głównie migracji zagranicznych na stałe. Oznacza to w konsekwencji, że faktyczna liczba ludności w województwie i na obszarach wiejskich jest znacznie mniejsza w stosunku do ewidencji meldunkowej. W perspektywie 2035 roku łączny udział ludności w wieku 45-65+ przekroczy 57% ogółu mieszkańców na obszarach wiejskich województwa opolskiego. Generuje to niespotkane w dotychczasowych rozwiązaniach, z punktu widzenia świadomości wystąpienia i natężenia zjawiska, zapotrzebowanie na pomoc społeczną nie tylko w wymiarze działań bieżących, lecz także konieczność strategicznego podejścia do problemów starzejącej się opolskiej (i nie tylko) wsi.

LITERATURA

- Aktywność ekonomiczna ludności Polski. 2003. GUS, Warszawa.
- Charakterystyka obszarów wiejskich. 2004. GUS, Urząd Statystyczny w Olsztynie, Olsztyn.
- Decyzja Rady z 20 lutego 2006 r. w sprawie strategicznych wytycznych Wspólnoty dla rozwoju obszarów wiejskich (okres programowania 2007–2013) (2006/144/WE). Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 25.2.2006). Załącznik – Strategiczne wytyczne Wspólnoty dla rozwoju obszarów wiejskich (okres programowania 2007-2013), s. L 55/22, 55/23; Decyzja Rady z dnia 19 stycznia 2009 r. zmieniająca decyzję 2006/144/WE w sprawie strategicznych wytycznych Wspólnoty dla rozwoju obszarów wiejskich (okres programowania 2007-2013) (2009/61/WE) Dz.U. nr L 30/112 z 31.01.2009 r.
- Dimitrow R., 2012. Oddają domy w zamian za opiekę na starość. Nowa Trybuna Opolska z 6.02.2012.
- Duczowska-Małysz K., Duczkowska-Piasecka M., 2006. Ekonomiczne aspekty prowadzenia działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. W: Wybrane aspekty prowadzenia działalności gospodarczej na wsi na przykładach bazy www.agrinpol.pl. Fundacja Fundusz Współpracy, Warszawa.
- Dybowska J., Mijał A., 2008. Starzenie się ludności obszarów wiejskich w Polsce. W: Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Halamska M., 2009. 5 lat w UE: stare i nowe procesy zmian na polskiej wsi. Seminarium EUROREG, Warszawa.
- Hałasiewicz A., 2011. Rozwój obszarów wiejskich w kontekście zróżnicowań przestrzennych w Polsce i budowania spójności terytorialnej kraju, ekspertyza. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Jończy R., 2006. Exodus zarobkowy ludności autochtonicznej z województwa opolskiego i jego skutki. *Polit. Społ.* 1, 13.
- Jończy R., 2011. Zagraniczne migracje zarobkowe z województwa opolskiego w latach 2008-2010 oraz ich wpływ na opolski rynek pracy i sferę fiskalną samorządów terytorialnych. Diagnoza i rekomendacje w kontekście rozwoju regionu. Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole.
- Kłodziński M., 2008. Czynniki warunkujące wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Referat na konferencję naukową nt. Dezagraryzacja polskiej wsi i jej konsekwencje. Centralna Biblioteka Rolnicza, Warszawa.
- Ludność i gospodarstwa domowe. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna 2002. 2003. GUS, Warszawa.
- Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna. 2003. GUS, Warszawa.
- Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2011 r. 2011. GUS, Warszawa.
- Powszechny Spis Rolny 2010. Raport z wyników województwa opolskiego. 2011. Urząd Statystyczny w Opolu, Opole.
- Praszałowicz D., 2002. Teoretyczne koncepcje procesów migracji. *Przeł.* Polon. 4, 32.
- Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013). 2007. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Rakowska J., Wojewódzka-Wiewiórska A., 2010. Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – stan i perspektywy rozwoju w kontekście powiązań funkcjonalnych, ekspertyza. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Raport: Polska 2011. Gospodarka-Społeczeństwo-Regiony. Projekt. 2011. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Raport z wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002. 2003. GUS, Warszawa.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego na lata 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013. 2007. Zarząd Województwa Opolskiego, Opole.
- Rocznik Demograficzny. 2001-2011. GUS, Warszawa.

- Rocznik Statystyczny. 2001-2011. GUS, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2010. 2010. GUS, Warszawa.
- Roczniki Statystyczne Województw. 2001-2011. GUS, Warszawa.
- Rolnictwo i obszary wiejskie w Polsce w latach 1992-2007. 2009. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.
- Rozwój regionalny w Polsce. Raport 2009. 2009. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa. 2011. Projekt. Ministerstwo Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa.
- Wilkin J., 2006. Obszary wiejskie w warunkach dynamizacji zmian strukturalnych, Polska Wschodnia, ekspertyza. W: Ekspertyzy do Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. T. 1. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Wyniki wstępne Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011. Materiał na konferencję prasową 22 grudnia 2011 r. GUS, Warszawa.

**SOCIO-ECONOMIC CONDITIONING AS A DETERMINANT
OF RURAL DEVELOPMENT IN THE OPOLE VOIVODESHIP
– AN ATTEMPT TO DIAGNOSE**

Summary. The issue of multidimensional changes taking place in rural areas has become a subject of interest to both sociologists, gerontoeducators, economists and management experts. The detailed analysis of rural areas under conditions of ambiguity and clear differences in their characteristic features (depopulation, suburbanization) enables taking into consideration not only trends of alterations, but also their causes, consequences and corrective measures in the development strategy. In this context, the analysis of the changes that have occurred in rural areas in the Opole voivodeship in 2000-2010 in the perspective of 2035 seems to be especially interesting. The main aim of the article is to draw attention to the impact of socio-economic conditioning (demography, migration, economic and professional activity) on contemporary and authentic view of the fine, but clearly aging country in the Opole voivodeship, burdened with adverse population growth and high net migration rate.

Key words: rural areas, demographic crisis, economic and professional activity, migration

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 13.04.2012

Do cytowania – For citation: Mijal A., 2012. Uwarunkowania społeczno-ekonomiczne jako determinanta rozwoju obszarów wiejskich województwa opolskiego – próba diagnozy. J. Agribus. Rural Dev. 2(24), 167-178.